

Truyện kỳ mạn lục (chữ Hán: 傳奇漫錄, nghĩa là *Ghi chép tản mạn những truyện lạ*), là tác phẩm duy nhất của danh sĩ Nguyễn Dữ (thường được gọi là Nguyễn Du), sống vào khoảng thế kỷ 16 tại Việt Nam. Đây là tác phẩm được Hà Thiện Hán viết lời tựa, Nguyễn Bình Khiêm (thầy dạy tác giả) phủ chính, Nguyễn Thế Nghi dịch ra chữ Nôm, và đã được Tiến sĩ Vũ Khâm Lân (1702–?) đánh giá là một "thiên cổ kỳ bút".

Ngay từ khi tác phẩm mới hoàn thành đã được đón nhận. Về sau, nhiều học giả tên tuổi như: Lê Quý Đôn, Bùi Huy Bích, Phan Huy Chú, Bùi Kỳ, Trần Văn Giáp, Trần Ích Nguyên (Đài Loan)... đều có ghi chép về Nguyễn Dữ và đánh giá tác phẩm này.

Nhiều bản dịch ra chữ quốc ngữ, trong đó bản dịch của Trúc Khê năm 1943 được coi như đặc sắc nhất.

□

Thời điểm

Theo lời Tựa của Hà Thiện Hán (người cùng thời) viết năm 1547, thì Nguyễn Dữ *viết ra tập lục này để ngụ ý* trong thời gian ông ẩn cư ở rừng núi xứ Thanh.^[2]

Trong *Từ điển Văn học (bộ mới)*, nhà nghiên cứu Bùi Duy Tân cho biết trong thế kỷ 16, tình hình xã hội không còn ổn định như ở thế kỷ trước; mâu thuẫn giai cấp trở nên gay gắt, quan hệ xã hội bắt đầu phức tạp, các tầng lớp xã hội phân hóa mạnh mẽ, trật tự phong kiến lung lay, chiến tranh phong kiến ác liệt và kéo dài, đất nước bị các tập đoàn phong kiến chia cắt, cuộc sống không yên ổn, nhân dân điêu đứng, cơ cực... Muốn phản ánh thực tế phong phú, đa dạng ấy, muốn lý giải những vấn đề đặt ra trong cuộc sống đầy biến động ấy thì không thể chỉ dừng lại ở chỗ ghi chép sự tích đời trước... Cho nên Nguyễn Dữ đã dựa vào những sự tích có sẵn, tổ chức lại kết cấu, xây dựng lại nhân vật, thêm bớt tình tiết, tu sức ngôn từ... tái tạo thành những thiên truyện mới. *Truyện kỳ mạn lục* vì vậy, tuy có vẻ là những truyện cũ nhưng lại phản ánh sâu sắc hiện thực thế kỷ 16...

Giới thiệu sơ lược

Tác phẩm gồm 20 truyện, viết bằng chữ Hán, theo thể loại truyện kì, xen lẫn biên văn (văn có đối) và thơ ca, cuối mỗi truyện có lời bình của tác giả hoặc của một người có cùng quan điểm của tác giả. Hầu hết các truyện xảy ra ở đời Lý, đời Trần, đời Hồ hoặc đời Lê sơ từ Nghệ An trở ra Bắc.

Lấy tên sách là *Truyện kỳ mạn lục*, hình như Nguyễn Dữ muốn thể hiện thái độ khiêm tốn của một người chỉ ghi chép truyện cũ. Tuy nhiên, cũng theo Bùi Duy Tân, căn cứ vào tính chất của các truyện thì thấy *Truyện kỳ mạn lục* không phải là một công trình sưu tập như *Lĩnh Nam trích quái*, *Thiên Nam vân lục*... mà là một sáng tác văn học với ý nghĩa đầy đủ của từ này. Đó là một tập truyện phóng tác, đánh dấu bước phát triển quan trọng của thể loại tự sự hình tượng trong văn học chữ Hán.

Thông qua các nhân vật thần tiên, ma quái, tinh loài vật, cây cỏ..., tác phẩm muốn gửi gắm ý tưởng phê phán nền chính sự rối loạn, không còn kỷ cương trật tự, vua chúa hôn ám, bề tôi thoán đoạt, bọn gian hiểm nịnh hót đầy triều đình; những kẻ quan cao chức trọng thả sức vơ vét của cải, sách nhiễu dân lành, thậm chí đến chiếm đoạt vợ người, bức hại chồng người. Trong một xã hội rối ren như thế, nhiều tệ nạn thế tất sẽ nảy sinh. Cờ bạc, trộm cắp, tật dịch, ma quỷ hoành hành, đến Hộ pháp, Long thần cũng trở thành yêu quái, sư sãi, học trò, thương nhân, nhiều kẻ đắm chìm trong dục vọng

Kết quả là người dân lương thiện, đặc biệt là phụ nữ phải chịu nhiều đau khổ. Nguyễn Dữ dành nhiều ưu ái cho những nhân vật này. Dưới ngòi bút của ông họ đều là những thiếu phụ xinh đẹp, chuyên nhất, tảo tần, giàu lòng vị tha nhưng luôn luôn phải chịu số phận bi thảm. Đến cả loại nhân vật "phản diện" như nàng Hàn Than (Đào thị nghiệp oan ký), nàng Nhị Khanh (Mộc

miên phụ truyện), các hồn hoa (Tây viên kỳ ngộ ký) và "yêu quái ở Xương Giang" cũng đều vì số phận đưa đẩy, đều vì "nghiệp oan" mà đến nỗi trở thành ma quỷ. Họ đáng bị trách phạt nhưng cũng đáng thương. Dường như Nguyễn Dư không tìm được lối thoát trên con đường hành đạo, ông quay về cuộc sống ần dật, đôi lúc thả hồn mơ màng cõi tiên, song cơ bản ông vẫn gắn bó với cõi đời. Ông trân trọng và ca ngợi những nhân cách thanh cao, cứng cỏi, những anh hùng cứu nước, giúp dân không kể họ ở địa vị cao hay thấp.

Trong Truyền kỳ mạn lục, có truyện vạch trần chế độ chính trị đen tối, hủ bại, đả kích hôn quân bạo chúa, tham quan lại nhũng, đòi phong bại tục, có truyện nói đến quyền sống của con người như tình yêu trai gái, hạnh phúc lứa đôi, tình nghĩa vợ chồng, có truyện thể hiện đời sống và lý tưởng của sĩ phu ần dật...

Mở đầu tác phẩm là lời tựa của Hà Thiện Hán và Nguyễn Lập Phu. 20 truyện trong *Truyền kỳ mạn lục* bao gồm:

- "Câu chuyện ở đền Hạng vương" (Hạng vương từ ký)
- "Chuyện người nghĩa phụ ở Khoái Châu" (Khoái Châu nghĩa phụ truyện)
- "Chuyện cây gạo" (Mộc miên thụ truyện)
- "Chuyện gã trà đồng giáng sinh" (Trà đồng giáng đản lục)
- "Chuyện kỳ ngộ ở trại Tây" (Tây viên kỳ ngộ ký)
- "Chuyện đôi tụng ở Long cung" (Long đình đôi tụng lục)
- "Chuyện nghiệp oan của Đào Thị" (Đào Thị nghiệp oan ký)
- "Chuyện chức phán sự đền Tản Viên" (Tản Viên từ phán sự lục)
- "Chuyện Từ Thức lấy vợ tiên" (Từ Thức tiên hôn lục)
- "Chuyện Phạm Tử Hư lên chơi thiên tào" (Phạm Tử Hư du thiên tào lục)
- "Chuyện yêu quái ở Xương Giang" (Xương Giang yêu quái lục)
- "Chuyện đối đáp của người tiều phu ở núi Na" (Na sơn tiều đối lục 那山樵對錄)
- "Chuyện cái chùa hoang ở huyện Đông Triều" (Đông Triều phế tự lục)
- "Chuyện nàng Thúy Tiêu" (Thúy Tiêu truyện)
- "Chuyện bữa tiệc đêm ở Đà Giang" (Đà Giang dạ ẩm ký)
- "Chuyện người con gái Nam Xương" (Nam Xương nữ tử truyện 南昌女子傳)
- "Chuyện Lý tướng quân" (Lý tướng quân truyện)
- "Chuyện Lê Nương" (Lê Nương truyện)
- "Cuộc nói chuyện thơ ở Kim Hoa" (Kim Hoa thi thoại ký)
- "Chuyện tướng Dạ Xoa" (Dạ Xoa bộ soái lục)